

LAKIALOITE 79/2002 vp

Laki sukusolujen ja alkioden käytöstä hedelmöityshoidossa ja laki isyyslain muuttamisesta

Eduskunnalle

ALOITTEEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Lakialoite on rinnakkaislakialoite hallituksen esitykselle laeiksi sukusolujen ja alkioden käytöstä hedelmöityshoidossa ja isyyslain muuttamisesta (HE 76/2002 vp).

Lakialoitteessa ehdotetaan, että sijaissynnyttäjän käyttö hyväksytään tarkoin rajatuin ehdoin, joista säädellään sukusolujen ja alkioden käytöstä hedelmöityshoidossa annetun lain

4 luvussa. Lisäksi ehdotetaan, että siittiöiden luovuttaja voitaisiin vahvistaa isyyslain mukaisesti lapsen isäksi vain, jos molemmat osapuolet sen hyväksyvät. Näin varmistetaan hedelmöityshoitojen jatkuminen myös naispareille ja yksin eläville naisille sekä parannetaan luovuttajan oikeusturvaa.

PERUSTELUT

1 Yleisperustelut

Suomessa hedelmöityshoitojen pelisääntöjä ei ole tähän asti säädelty lailla. Hedelmöityshoitoa antavat yksiköt ovat toimineet vastuullisesti ja kehittäneet hyvän maan tavan hedelmöityshoitoihin. Koska tämän maan tavan noudattamiseen ei ole mitään pakkoa, on olemassa riski, että markkinoille tulisi hedelmöityshoitoja antavia laitoksia, joiden toimintatavat eivät olisi-kaan yhtä vastuullisia. Siksi muotoutunut hyvä käytäntö on syytä kirjata lakiin.

Hallituksen esitys noudattaa pääosin hedelmöityshoitoja antavien laitosten omaksumia käytäntöjä. Tästä on kuitenkin kaksi poikkeusta. Esitys kieltää sijaissynnyttäjien käytön kokonaan sekä käytännössä lopettaa hedelmöityshoitojen antamisen yksinäisille naisille ja naispa-

reille. Molemmat ratkaisut ovat huonoja. Olemassa oleva käytäntö tulisi kirjata lainsäädäntöön sellaisenaan.

1.1 Sijaissynnyttäjän käyttö hedelmöityshoidossa

Koeputkihedelmöitys on mahdollistanut myös sijaissynnyttäjän käytön. Sijaissynnyttäjän käytöllä tarkoitetaan sitä, kun lapsettomuudesta kärsivän parin sukusoluista aikaansaatu alkio siirretään toisen naisen eli sijaissynnyttäjän kohtuun, ja lapsen synnyttyä sijaissynnyttäjä luovuttaa lapsen biologisille vanhemmille. Tällä tavoin on voitu hoitaa lapsettomuutta tapauksissa, joissa naiselta puuttuu kohtu tai kohtu on muutoin viallinen tai jos raskaus muodostuisi uhaksi nai-

sen terveydelle ja näin estää lapsen saamisen synnyttämällä. Syynä voi olla myös naisen fyysinen sairaus, jonka lääkitys saattaa estää sikiön normaalin kehityksen. Hallituksen esityksen laeiksi sukusolujen ja alkioden käytöstä hedelmöityshoidossa ja isyyslain muuttamisesta mukaan sijaissynnyttäjäjärjestelyihin on 1990-luvulla ryhdytty arviolta kahdessakymmenessä tapauksessa, joista arvioidaan syntyneen noin kymmenen lasta. Sijaissynnyttäjiä on käytetty ainoastaan lääketieteellisin perustein ja koeputkihedelmöityksessä on käytetty pääsääntöisesti parin omia sukusoluja. Lasta haluava pari on tapauksissa itse etsinyt sopivan sijaissynnyttäjän ja sijaissynnyttäjänä onkin useimmissa tapauksissa toiminut parin lähisukulainen tai ystävä. Parit ovat korvanneet sijaissynnyttäjälle aiheutuneet kulut, mutta palkkiota ei sen sijaan ole maksettu. Pari on adoptoinut lapsen joko yhdessä tai perheensisäisenä adoptiona, jos miehen isyys on vahvistettu ensin.

Oikeusministeriön asettama kolmas työryhmä, jonka tehtävänä oli valmistella ehdotus hallituksen esitykseksi hedelmöityshoitoja koskevaksi lainsäädännöksi, sisällytti ehdotukseensa "Sukusolujen ja alkioden käyttö lääketieteellisessä hedelmöityshoidossa" (14.10.1997) sijaissynnyttäjän käytön mahdollisuuden. Myös keväällä 2002 oikeusministeriön valmistelemassa ehdotuksissa hallituksen esitykseksi esitetään sijaissynnyttäjän käyttöä hedelmöityshoitokeinoina. Myönteistä suhtautumista on perusteltu sillä, että tämän hoitokeinon avulla myös sellaiset parit voivat saada lapsen, joille se ei olisi muutoin mahdollista lääketieteellisistä syistä. Lisäksi tällainen lapsi syntyy aiottujen vanhempien sukusoluista.

Sijaissynnyttäjän käyttö ehdotetaan sallittavaksi laissa tarkoin säänneltävin ehdoin. Tällaista hedelmöityshoidon muotoa saa käyttää ainoastaan lääketieteellisistä syistä ja vain laissa tarkoitetuille pareille. Toimenpiteessä saadaan käyttää vain parin omia sukusoluja. Asianosaisten tulee olla henkisesti kypsiä toimenpiteeseen niin, että järjestelyt voidaan toteuttaa niin kuin on suunniteltu. Toiseksi sijaissynnyttä-

jän käyttöön ei saa liittyä minkäänlaista taloudellista etua. Sijaissynnyttäjän motiivina voi olla ainoastaan toisen ihmisen auttamisen halu. Näiden edellytysten täyttyminen on varminta silloin, kun sijaissynnyttäjä on lasta haluavan parin lähisukulainen tai muu läheinen, kuten ystävätär. Edellytysten toteutumisen varmistamiseksi esitetään, että Terveydenhuollon oikeus-turvakeskus antaisi kussakin tapauksessa erikseen luvan sijaissynnyttäjän käyttöön, kuten se antaisi luvan myös hedelmöityshoitojen antamiseen.

Vanhemmuuden määräytymisen perusteet ja lapseksiottamisen edellytykset jäävät ennalleen. Suomessa voimassa olevan kirjoittamattoman oikeuden nojalla lapsen äiti on nainen, joka synnyttää lapsen. Sillä, miten lapsi on saanut alkunsa, ei ole merkitystä. Hallituksen esityksessäkin todetaan, ettei munasolun luovuttajasta tule koskaan suoraan lapsen oikeudellista äitiä, vaan lapsen äiti on synnyttäjä. Isyyden osalta puolestaan on tarkoituksena tavallisesti, että äidin parikumppanista tulee lapsen isä, eikä lapsen ja siittiöiden luovuttajan välillä ole minkäänlaista oikeudellista suhdetta. Tätä ei sijaissynnyttäjän käytön sallimisellakaan ole tarpeen muuttaa. Esityksellä pyritään turvaamaan myös synnyttävän naisen henkilökohtainen loukkaamattomuus. Näin ollen vanhemmuuden määräytymisen perusteet ja lapseksiottamisen edellytykset jäävät esityksen mukaan ennalleen. Toisin sanoen se, joka synnyttää lapsen, on edelleen lapsen äiti, ja se, jonka munasolusta lapsi on syntynyt, tulee lapsen äidiksi lapseksiottamisella. Muutoinkin adoptiossa on noudatettava lainsäädännössä jo aiemmin valittuja synnyttävää naista turvaavia ratkaisuja, joiden mukaan adioptiosopimus voidaan pätevästi tehdä aikaisintaan kahdeksan viikon kuluttua lapsen syntymästä. Kokonaan ei voida siis poissulkea sitä mahdollisuutta, että asianosaisten tahto muuttuu raskauden aikana tai sen jälkeen niin, ettei alkuperäinen suunnitelma toteudukaan. Kuitenkin kun sijaissynnyttäjän käyttäminen sallitaan vain tiukoin edellä esitetyin ehdoin, voidaan tällaista riskiä pitää vähäisenä.

1.2 Isyyden vahvistaminen

Hallituksen esitys muuttaisi naisparien ja yksin elävien naisten hoitojen nykytilannetta niin, että sukusolujen lahjoittaja voitaisiin oikeuden päätöksellä vahvistaa hedelmöityshoidon avulla syntyvän lapsen isäksi (elatusvelvollisuus, lapselle perintöoikeus). Avioliitossa elävien kohdallaan aviomiehestä tulee juridisesti aina lapsen isä, eikä isyysskannetta voi nostaa lahjoittajan saamiseksi isäksi. Avoliitossakin elävien kohdalla lapsen isäksi ehdotetaan vahvistettavaksi aina mies, joka on yhteisymmärryksessä äidin kanssa antanut suostumuksensa hedelmöityshoidon antamiseen, siis käytännössä avopuoliso.

Hallituksen esityksen mukaan naisparit ja yksin elävät voisivat saada hedelmöityshoitoa ja he voisivat käytännössä sopia luovuttajan kanssa, että lapsen äiti ei lähde ajamaan isyysskannetta. Tällainen sopimus on kuitenkin juridisesti pätemätön. Kun äidillä on kohtuullisen suuri taloudellinen intressi isyysskanteen ajamiseen, ei luovuttaja voi koskaan olla varma tällaisen sopimuksen pitävyydestä. Sopimus ei koske lasta, joka viisitoista vuotta täytettyään voi isyysskannetta ajaa. Motiivina tähän voi olla niinkin yksinkertainen asia kuin perintöoikeuden saaminen. Siksi hallituksen esitys lopettaa käytännössä yksinäisten naisten ja naisparien hedelmöityshoidot.

Hallituksen kanta, jonka mukaan ei olisi lasta kohtaan oikein, ettei tällä ole isää, ei ole johdonmukainen. Suomessa saa tällä hetkellä myös adoptoida niin yksin elävä kuin parisuhteensa rekisteröinyt henkilö. Maassa syntyy vuosittain noin 900 lasta, joiden äiti ei viranomaisille ilmoita lapsen isää. Tuleekin huomata Suomen lapsiperheiden kirjo, vain osa lapsista elää niin sanotussa ydinperheessä. Keskustelussa siitä, kenellä on oikeus hedelmöityshoitoihin, puhutaan pakostakin siitä, kuka kelpaa vanhemmaksi. Lapsilla on ensisijaisesti oikeus syntyä toivotuina perheeseen, jossa he saavat huolenpitoa ja rakkautta. Rakkauden ja huolenpidon osoittamiskyky tai vanhemmuuden taidot ja tuntekokemukset eivät puolestaan ole riippuvaisia sukupuolesta tai sukupuolisesta suuntautumisesta

ta tai edes vanhempien määrästä. Hallituksen esityksen tavoitteena näyttää kuitenkin olevan, että uusia lapsia naisparien tai yksin elävien naisten perheisiin ei saisi syntyä. Hallituksen esitys ei vastaakaan tämänhetkistä yhteiskunnallista todellisuutta tai edes laajalti yhteiskunnassa vallitsevia arvokäsityksiä, vaan esitys olisi toteutuessaan askel kohti suvaitsemattomampaa yhteiskuntaa ja arvomaailmaa.

Tällä lakialoitteella halutaan varmistaa naisparien ja yksin elävien naisten mahdollisuus saada hedelmöityshoitoa jatkossakin sekä parantaa siittiöiden luovuttajan oikeusturvaa verrattuna hallituksen antamaan esitykseen. Lakialoitteessa ehdotetaan, että siittiöiden luovuttaja voidaan vahvistaa lapsen isäksi isyyslain mukaisesti vain, jos molemmat osapuolet sen hyväksyvät. Näin lain soveltamispiiriin kuuluvia naisia kohdellaan yhdenvertaisesti riippumatta siitä, onko hoitoa saavana osapuolena heteroseksuaalisessa suhteessa elävä pari, suhteensa rekisteröinyt pari vai yksin elävä nainen.

2 Yksityiskohtaiset perustelut

2.1 Ehdotus laiksi sukusolujen ja alkioiden käytöstä hedelmöityshoidossa

7 §:n 2 mom. *Hedelmöityshoidon antamisen edellytykset.* Momentin 6 kohtaa muutettaisiin siten, että hedelmöityshoidon antaminen on kiellettyä, jos on syytä olettaa, että lapsi annetaan adoptoitavaksi, paitsi silloin, kun on kyse lain 4 luvussa säädetystä sijaissynnyttäjän käytöstä hedelmöityshoitokeinona. Sijaissynnyttäjää käytettäessä lapsen näin saava äiti ja mahdollisesti myös isä adoptoivat aina syntyneen lapsen, vaikka lapsi onkin saanut alkunsa heidän sukusoluistaan. Suomessa voimassa olevan kirjoittamattoman oikeuden nojalla lapsen äiti on nainen, joka synnyttää lapsen. Sillä, miten lapsi on saanut alkunsa, ei ole merkitystä, joten munasolun luovuttajasta ei tule koskaan suoraan lapsen oikeudellista äitiä. Isyyden osalta puolestaan on tarkoituksena tavallisesti, että äidin parikumppanista tulee lapsen isä, eikä lapsen ja siitä

tiöiden luovuttajan välillä ole minkäänlaista oikeudellista suhdetta.

12 §. Hedelmöityshoidon antaminen naiselle, joka ei elä parisuhteessa miehen kanssa. Otsikkoa esitetään tarkennettavaksi hallituksen esityksestä niin, että otsikko ilmaisee pykälässä säädettävän hedelmöityshoidon antamisesta naiselle, joka ei elä parisuhteessa miehen kanssa. Pykälän 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että momentista poistetaan kohta, jonka mukaan mies, jonka luovuttamia siittiöitä hedelmöityshoidossa käytetään, tulee antaa suostumuksensa sellaisen hoidon antamiseen, jota annetaan naiselle, joka ei elä parisuhteessa, sillä luovuttaja voidaan vahvistaa lapsen isäksi. 12 §:n 3 momentti ehdotetaan poistettavaksi kokonaan.

4 luku. Sijaissynnyttäjän käyttö hedelmöityshoidossa

23 §. Sijaissynnyttäjän käytön edellytykset. Pykälässä säädettäisiin sijaissynnyttäjän käytön edellytyksistä. Pykälän mukaan vain pari voi käyttää sijaissynnyttäjää. Sijaissynnyttäjää voi käyttää tapauksissa, joissa pari kärsii tahattomasta lapsettomuudesta sen vuoksi, ettei nainen voi lääketieteellisesti todetusta elimellisestä syystä synnyttää lasta tai raskaus tai synnytys voi aiheuttaa vakavaa terveyden vaaraa naiselle tai lapselle. Elimellinen syy voi olla esimerkiksi se, että naiselta puuttuu kohtu. Sijaissynnytyksen edellytyksenä olisi lisäksi, että toimenpiteessä käytettäisiin parin omia sulusoluja tai alkioita. Terveydenhuollon oikeusturvakeskuksen tulisi antaa toimenpiteelle lupa ennen sen suorittamista.

Muissa kuin pykälässä mainituissa tapauksissa ei voitaisi käyttää sijaissynnyttäjää.

24 §. Luvan myöntämisen edellytykset. Pykälässä säädettäisiin sijaissynnyttäjän käyttöä koskevan luvan myöntämisen edellytyksistä. Luvan myöntämiselle asetettujen tarkkojen edellytysten on tarkoitus estää harkitsemattomia sijaissynnyttäjäjärjestelyjä.

Luvan myöntämisen edellytyksenä on, että pari täyttää hedelmöityshoidon antamisen edellytykset, joista säädetään lain 7 §:ssä.

Toiseksi 1 momentin 1 kohdan mukaan sijaissynnyttäjän tai parin osapuolten tulee olla vähintään 25 vuotta täyttäneitä. Ikävaatimus johtuu lapseksiottamisesta annetun lain (153/1985) säännöksistä. Lain mukaan lapseksiottajan tulee olla 25 vuotta täyttänyt. Ikärajavaatimuksen tarkoituksena on myös luoda edellytys sille, että tällaisiin järjestelyihin ryhtyminen perustuisi kypsään harkintaan.

Momentin 2 kohdassa säädettäisiin, että sijaissynnyttäjän tulee olla parin osapuolen lähisukulainen tai muu läheinen. Tällä edellytyksellä halutaan varmistaa, että sijaissynnyttäjän vaikuttimena on ainoastaan halu auttaa paria tämän lapsettomuuden hoitamisessa. Tarkoitus on pienentää sitä vaaraa, että nainen ryhtyy sijaissynnyttäjäksi ansaitsemistarkoituksessa. Kysymys sijaissynnyttäjän ja parin välisen suhteen luonteesta jää ratkaistavaksi kussakin tapauksessa erikseen. Lähisukulaisena voidaan pitää naisen tai miehen sisarta tai äitiä. Läheisenä puolestaan voidaan pitää perheen pitkäaikaista ystävää. Ehdotus vastaa nykyistä käytäntöä.

Momentin 3 kohdassa luvan myöntämisen edellytykseksi on asetettu, että toimenpiteen osapuolille on tehty asianmukainen terveystarkastus. Terveystarkastuksella selvitetään sijaissynnyttäjäksi ryhtyvän naisen ja munasoluja toimenpiteeseen antavan naisen terveydentila ja yleiskunto. Myös siittiöitä toimenpiteeseen antavan miehen terveydentila selvitetään. Terveystarkastuksen eräänä tarkoituksena on myös selvittää tarttuvan taudin vaara.

Momentin 4 kohdan mukaan sijaissynnyttäjäksi voidaan hyväksyä nainen, joka ei ole täyttänyt 46 vuotta. Ehdotus on yhdenmukainen 7 §:n 2 momenttiin sisältyvän ehdotuksen kanssa, jossa hedelmöityshoidon antamisen edellytykseksi on asetettu, ettei nainen ole täyttänyt 46 vuotta.

Jos sijaissynnyttäjä on avioliitossa, tarvitaan myös aviomiehen lupa toimenpiteelle, koska hän on suoraan lain nojalla lapsen isä, kunnes lapsi

adoptoidaan. Tästä säädettäisiin momentin 5 kohdassa.

Momentin 6 kohdan mukaan luvan saamiseen on näytettävä, että toimenpiteen osapuolet ovat saaneet oikeudellista ja lääketieteellistä neuvontaa. Tämä voidaan näyttää esimerkiksi liittämällä hakemukseen palvelujen tuottajan asiasta antama selvitys.

Pykälän 2 momentin 1 kohdan mukaan Terveystieteiden tutkimuskeskus voi myöntää luvan käyttää sijaissynnyttäjää vain, jos on selvitetty, että sijaissynnyttäjän suostumus perustuu vakaaseen harkintaan ja hänen yksinomaisena vaikuttimenaan on halu auttaa lapsettomuudesta kärsivää paria. Sijaissynnyttäjäjärjestelyt ovat eettisesti hyväksyttäviä vain, kun sijaissynnyttaja suostuu järjestelyyn omasta vapaasta tahdostaan ja auttaakseen paria, joka ei ilman sijaissynnyttäjää voi saada omaa lasta.

Pykälän 2 momentin 2 kohdan mukaan luvan myöntäjän tulisi lisäksi voida olla vakuuttunut kaikkien asiassa esille tulleiden seikkojen perusteella, että asianosaiset kykenevät toimimaan suunnitellulla tavalla hoidon tarkoituksen toteuttamiseksi ja että toimenpiteen kaikilla osapuolilla on hyvät edellytykset selviytyä tulevastakin perhetilanteesta. Terveystieteiden tutkimuskeskus voi muun muassa hankkia kunnallisten sosiaaliviranomaisten lausunnot asiasta ja kuulla asianosaisia henkilökohtaisesti.

25 §. Suostumuksen peruuttaminen. Pykälässä turvattaisiin sijaissynnyttäjän järjestelyn osapuolten oikeus peruuttaa suostumus toimenpiteeseen. Suostumus voidaan peruuttaa aina, kunnes toimenpide on suoritettu.

26 §. Kielto suorittaa palkkiota. Pykälän 1 momentin mukaan sijaissynnyttäjälle ei saa luvata eikä suorittaa palkkiota. Pykälän 2 momentin mukaan hänelle aiheutuneet kulut saadaan kuitenkin korvata. Ansionmenetyksestä ei sitä vastoin voitaisi maksaa korvausta sijaissynnyttäjälle. Yleisen sosiaalilainsäädännön perusteella odottavalle ja synnyttävälle naiselle kuuluvat etuudet luonnollisesti kuuluvat myös sijaissynnyttäjälle.

Sijaissynnyttäjäksi ryhtymisen tulee perustua auttamisen haluun. Taloudellisen etuuden antaminen sijaissynnyttäjälle ei näin ollen ole luvalista. Pykälän 2 momentin mukaan sellainen sopimus, jossa pari tai sen osapuoli ja sijaissynnyttaja ovat sopineet hedelmöityshoitoon liittyvästä korvauksesta tai palkkiosta, on mitätön. Palkkion lupaaminen tai maksaminen ehdotetaan lisäksi kriminalisoitavaksi lain 43 §:ssä. Sijaissynnyttäjälle maksettua kulujen korvausta ei olisi 3 momentin mukaan pidettävä lapseksiottamisesta annetun lain 3 §:ssä tarkoitettuna korvauksena. Mainitun lainkohdan mukaan lapseksiottamista ei saa vahvistaa, jos lapseksiottamisen johdosta on annettu tai luvattu antaa korvausta.

27 §. Todistus hoidon antamisesta sijaissynnyttäjälle. Nykyisen lainsäädännön mukaan parille ei voida ilman sijaissynnyttäjän suostumusta antaa todistusta sijaissynnyttäjälle suoritetusta toimenpiteestä. Todistuksella voi kuitenkin olla merkitystä parille, jonka sukusoluja tai alkioita on viety sijaissynnyttäjään. Tämän vuoksi ehdotetaan, että palvelujen tuottajan on naiselle tai miehelle tämän pyynnöstä annettava todistus, johon on merkitty sijaissynnyttäjälle käytetty menetelmä, toimenpiteen ajankohta ja toteamus alkaneesta raskaudesta. Myös sijaissynnyttäjällä ja tämän aviopuolisolla on oikeus tietoihin.

43 §. Sijaissynnyttäjän käyttöä koskeva hedelmöityshoitorikos. Pykälä vastaa hallituksen esitykseen sisältyvän lakiehdotuksen 38 §:ää. Pykälän 1 kohdan mukaan rangaistaisiin sitä, joka antaa hedelmöityshoitoa muissa kuin 23 §:ssä tarkoitetuissa tapauksissa. Rangaistavaa olisi siten hedelmöityshoidon antaminen sijaissynnyttäjälle tapauksissa, joissa pari ei kärsi tahattomasta lapsettomuudesta 23 §:ssä tarkoitetulla tavalla tai joissa sijaissynnyttäjään viedään muita sukusoluja kuin parin omia sukusoluja taikka järjestelyn tarkoituksena ei ole lapsen synnyttäminen parille, vaan henkilölle, joka ei elä ehdotetun lain tarkoittamassa parisuhteessa. Rangaistavaa olisi myös sijaissynnyttäjän käyttö ilman Terveystieteiden tutkimuskeskuksen lupaa.

2.2 Isyyslaki

3 §. Isyyden vahvistaminen tunnustamisella ja tuomioistuimen päätöksellä. Hallituksen esitykseen sisältyvän pykälän 2 momentin 2 kohdan mukaan tuomioistuimen on vahvistettava, että mies on lapsen isä, jos on selvitetty, että miehen siittiöitä on käytetty lapsen äidin hedelmöittämiseen muulla kuin 3 a §:ssä tarkoitettulla tavalla. Kohtaa tarkennettaisiin teknisesti siten, että viitataan isyyslain 3 a §:n sijasta sukusolujen ja alkioiden käytöstä hedelmöityshoidossa annetun lain 1 §:ään.

3 a §. Hedelmöityshoidon avulla syntyneen lapsen isä. Hallituksen esittämän pykälän 2 momentti, jonka mukaan isyyden selvittämistä, vahvistamista ja kumoamista koskevia tämän lain säännöksiä sovelletaan myös silloin, kun on annettu hedelmöityshoitoa pykälän 1 momentissa tarkoitettulla tavalla, siirrettäisiin 3 momentiksi. Pykälään lisättäisiin uusi 2 momentti, jonka mukaan sukusolujen ja alkioiden käytöstä hedelmöityshoidossa annetun lain mukainen siittiöiden luovuttaja voidaan vahvistaa isyyslain mukaisesti lapsen isäksi vain, jos molemmat osapuolet sen hyväksyvät. Äidin hyväksyntää ei tarvita niissä tapauksissa, joissa lapsen hyväksyntä lain mukaan on riittävä. Tällä rajataan pykälän 1 momentin soveltamisalaa niin, ettei siittiöiden luovuttajalla ole mahdollisuutta tulla vahvistetuksi hedelmöityshoidon avulla syntyneen lapsen isäksi pelkästään suostumalla luovuttajaksi. Ehdotus toteutuessaan parantaa luovuttajan oikeusturvaa hallituksen esitykseen

nähdessä ja varmistaa hedelmöityshoitojen antamisen jatkumisen myös naispareille ja yksin eläville naisille. Ehdotus toteutuessaan varmistaa myös naisten yhdenvertaisen kohtelun riippumatta siitä, onko hoitoa saavana osapuolena heteroseksuaalisessa suhteessa elävä pari, suhteensa rekisteröinyt pari vai yksin elävä nainen.

16 a §. Äidin ja aviomiehen antama hyväksyntä. Pykälään hallituksen esityksessä ehdotettua 2 momenttia muutettaisiin siten, että siittiöiden luovuttajan tekemään tunnustamiseen, joka koskee sukusolujen ja alkioiden käytöstä hedelmöityshoidossa annetun lain 12 §:n nojalla saadun hoidon tuloksena syntynyttä lasta, tarvitaan sekä äidin että siittiöiden luovuttajan hyväksyminen. Tämä voidaan antaa mainitun lain 9 §:ssä tarkoitettussa suostumusasiakirjassa tai myöhemmin. Äidin hyväksymistä ei kuitenkaan tarvita, jos lapsella on isyyslain 16 §:n mukaan oikeus hyväksyä tunnustaminen.

25 a §. Lapsen puhevallan rajoitukset. Isyyslakiin esitetään säädettäväksi uusi pykälä lapsen puhevallan rajoituksesta silloin, kun on kyse isyyden vahvistamisesta kanneteitse. Pykälän mukaan lapsi, joka haluaa vahvistaa sukusolujen ja alkioiden käytöstä hedelmöityshoidossa annetun lain mukaisen luovuttajan isyyden, isyys voitaisiin vahvistaa lapsen kanteesta vain, jos luovuttaja on antanut siihen suostumuksensa.

Edellä olevan perusteella ehdotan,

että eduskunta hyväksyy seuraavat lakiehdotukset:

1.

Laki

sukusolujen ja alkioden käytöstä hedelmöityshoidossa

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 luku

Yleiset säännökset

1—6 §
(Kuten HE)

7 §

Hedelmöityshoidon antamisen edellytykset

(1 mom. kuten HE)

Hedelmöityshoitoa ei saa antaa, jos:

1) parin osapuoli on avioliitossa muun henkilön kanssa;

2) nainen on täyttänyt 46 vuotta taikka raskaus aiheuttaisi naisen iän tai terveydentilan vuoksi huomattavan vaaran naisen tai lapsen terveydelle;

3) parin osapuoli on peruuttanut suostumuksensa hedelmöityshoidon antamiseen;

4) parin osapuolista toinen on kuollut;

5) on ilmeistä, ettei pari voi turvata lapselle tasapainoista kehitystä; tai

6) on syytä olettaa, että lapsi aiotaan antaa otolapiseksi eikä kyseessä ole lain 4 luvun mukainen sijaissynnyttäjän käyttö hedelmöityshoitoa.

(3 mom. kuten HE)

8—11 §
(Kuten HE)

12 §

Hedelmöityshoidon antaminen naiselle, joka ei elä parisuhteessa miehen kanssa

Hedelmöityshoitoa saadaan antaa myös naiselle, joka ei elä 2 §:n 1 kohdassa tarkoitettussa parisuhteessa. Mitä 7 §:n 2 momentin 2—6 koh-

dassa sekä 8—11 §:ssä säädetään parille annettavan hedelmöityshoidon antamisesta, on soveltuvin osin noudatettava myös tässä pykälässä tarkoitettussa hedelmöityshoidossa.

13—22 §
(Kuten HE)

4 luku

Sijaissynnyttäjän käyttö hedelmöityshoidossa

23 §

Sijaissynnyttäjän käytön edellytykset

Jos pari kärsii tahattomasta lapsettomuudesta sen vuoksi, ettei nainen voi lääketieteellisesti todetusta elimellisestä syystä synnyttää taikka raskaudesta tai synnytyksestä voi aiheutua vakava terveyden vaara naiselle tai lapselle, saadaan parille antaa hedelmöityshoitoa viemällä parin sukusolut tai näistä saatu alkio raskauden aikaansaamiseksi naiseen (sijaissynnyttäjä), joka on antanut siihen kirjallisen suostumuksensa. Edellytyksenä kuitenkin on, että Terveystieteiden tutkimuskeskus on antanut toimenpiteelle luvan.

24 §

Luvan myöntämisen edellytykset

Luvan antaminen sijaissynnyttäjän käyttöön edellyttää, että parille saadaan 7 §:n mukaan antaa hedelmöityshoitoa. Lisäksi edellytetään, että

1) sijaissynnyttäjä ja parin osapuolet ovat täyttäneet 25 vuotta;

2) sijaissynnyttäjä on parin osapuolen lähisukulainen tai muu läheinen;

3) sijaissynnyttäjälle ja parin osapuolille on tehty asianmukainen terveystarkastus, jossa on todettu, että 23 §:ssä mainitut lääketieteelliset edellytykset ovat olemassa ja ettei raskaus sijaissynnyttäjän iän tai terveydentilan vuoksi aiheuta huomattavaa vaaraa naisen tai lapsen terveydelle;

4) sijaissynnyttäjä ei ole täyttänyt 46 vuotta;

5) jos sijaissynnyttäjäksi suostumuksensa antanut on avioliitossa, hänen aviopuolionsa on antanut suostumuksensa toimenpiteeseen; sekä

6) sijaissynnyttäjälle, hänen aviopuolisollensa sekä parille on selvitetty toimenpiteen oikeudelliset edellytykset sekä eri osapuolten oikeudellinen asema raskauden aikana ja synnytyksen jälkeen samoin kuin toimenpiteeseen liittyvät lääketieteelliset seikat.

Lupa voidaan myöntää vain, jos:

1) on selvitetty, että sijaissynnyttäjän suostumus perustuu vapaaehtoisuuteen ja vakaaseen harkintaan ja että hänen yksinomaisena vaikuttiminaan on halu auttaa lapsettomuudesta kärsivää paria; sekä

2) kaikkien asiassa esille tulleiden seikkojen perusteella voidaan olettaa, että asianosaiset kykenevät toimimaan suunnitellulla tavalla hoidon tarkoituksen toteuttamiseksi ja että toimenpiteen kaikilla osapuolilla on hyvät edellytykset selviytyä tulevasta perhetilanteesta.

25 §

Suostumuksen peruuttaminen

Sijaissynnyttäjä ja hänen puolionsa sekä parin kumpikin osapuoli voi ennen toimenpiteen suorittamista peruuttaa suostumuksensa.

26 §

Kielto suorittaa palkkiota

Sijaissynnyttäjänä toimimisesta ei saa luvata eikä suorittaa palkkiota.

Sijaissynnyttäjälle aiheutuneet kulut 23 §:ssä tarkoitetusta toimenpiteestä voidaan kuitenkin korvata sen mukaan kuin sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella tarkemmin säädetään. Sopimus hedelmöityshoitoon liittyvästä muusta korvauksesta tai suorituksesta, johon pari tai sen osapuoli ja sijaissynnyttäjä ovat toisiaan kohtaan sitoutuneet, on mitätön.

Sijaissynnyttäjälle 2 momentin mukaan suoritettua kulujen korvausta ei ole pidettävä lapseksiottamisesta annetun lain (153/1985) 3 §:ssä tarkoitettuna korvauksena.

27 §

Todistus hoidon antamisesta sijaissynnyttäjälle

Palvelujen tuottajan on parin osapuolen tai sijaissynnyttäjän tai tämän aviopuolison pyynnöstä annettava tälle kirjallinen todistus sijaissynnyttäjälle käytetystä menetelmästä, menetelmän käytön ajankohdasta ja alkaneesta raskaudesta.

28—42 §

(Kuten HE:n 23—37 §)

43 §

Sijaissynnyttäjän käyttöä koskeva hedelmöityshoitorikos

Joka tahallaan tai huolimattomuudesta

1) muissa kuin 23 §:ssä mainituissa tapauksissa antaa hedelmöityshoitoa sijaissynnyttäjänä toimivalle naiselle tai

2) joka lupaa tai maksaa sijaissynnyttäjänä toimimisesta palkkiota tai kulujen korvausta 26 §:n säännösten vastaisesti,

on tuomittava sijaissynnyttäjän käyttöä koskevasta hedelmöityshoitorikoksesta sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

44—47 §

(Kuten HE:n 39—42 §)

2.

Laki isyyslain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan 5 päivänä syyskuuta 1975 annetun isyyslain (700/1975) 3 §:n 2 momentti, 10 §, 28 §:n 1 momentti, 34 §, 35 §:n 4 momentti ja 42 §:n 2 momentti, sellaisina kuin niistä ovat 34 § osaksi laissa 351/1980 ja 42 §:n 2 momentti laissa 351/1980, sekä

lisätään 3 §:ään, sellaisena kuin se on osaksi mainitussa laissa 351/1980, uusi 3 momentti, lakiin uusi 3 a §, 16 a §:ään, sellaisena kuin se on mainitussa laissa 351/1980, uusi 2 momentti ja lakiin uusi 25 a § seuraavasti:

3 §

Isyyden vahvistaminen tunnustamisella ja tuomioistuimen päätöksellä

Tuomioistuimen on vahvistettava, että mies on lapsen isä, jos on selvitetty:

(1 kohta kuten HE)

2) että miehen siittiöitä on käytetty lapsen äidin hedelmöittämiseen muulla kuin sukusolujen ja alkioiden käytöstä hedelmöityshoidossa annetun lain (/) 1 §:ssä tarkoitetulla tavalla, ja äidin ja miehen lausumat sekä kaikki muut seikat huomioon ottaen voidaan pitää todistettuna, että lapsi on tästä syntynyt.

(3 mom. kuten HE)

3 a §

Hedelmöityshoidon avulla syntyneen lapsen isä

(1 mom. kuten HE)

Mies, joka on luovuttanut siittiöitä hedelmöityshoidossa käytettäväksi sukusolujen ja alkioiden käytöstä hedelmöityshoidossa annetun lain mukaisesti, voidaan kuitenkin vahvistaa hedelmöityshoidon tuloksena syntyneen lapsen isäksi isyyslain mukaisesti vain sekä luovuttajan että äidin hyväksyessä isyyden vahvistamisen. Äidin hyväksymistä ei kuitenkaan tarvita, jos lap-

sella on lain mukaan oikeus itse hyväksyä vahvistaminen.

(3 mom. kuten HE:n 2 mom.)

10 §

(Kuten HE)

16 a §

Äidin ja aviomiehen antama hyväksyminen

Siittiöiden luovuttajan isyyden tunnustamiseen, joka koskee sukusolujen ja alkioiden käytöstä hedelmöityshoidossa annetun lain 12 §:n nojalla annetun hoidon tuloksena syntynyttä lasta, tarvitaan sekä äidin että siittiöiden luovuttajan hyväksyminen. Tämä voidaan antaa mainitun lain 9 §:ssä tarkoitetussa suostumusasiakirjassa tai myöhemmin. Äidin hyväksymistä ei kuitenkaan tarvita, jos lapsella on tämän lain 16 §:n mukaan oikeus hyväksyä tunnustaminen.

25 a §

Lapsen puhevallan rajoitukset

Sukusolujen ja alkioiden käytöstä hedelmöityshoidossa annetun lain mukaisen luovuttajan isyys voidaan vahvistaa lapsen kanteesta vain, jos luovuttaja on antanut siihen suostumuksensa.

LA 79/2002 vp — Osmo Soininvaara /vihr

28, 34, 35 ja 42 §
(Kuten HE)

Voimaantulosäännös
(Kuten HE)

Helsingissä 9 päivänä syyskuuta 2002

Osmo Soininvaara /vihr